

Ks. Antoni Tronina, BIBLIA W QUMRAN. WPROWADZENIE W LEKTURĘ BIBLIJNYCH RĘKOPISÓW ZNAJĄCYCH SIĘ NA MORZU MARTWEGO, Kraków, The Enigma Press 2001, 148 s.

Minęło już 50 lat od pierwszych odkryć rękopisów w grotach qumrańskich nad Morzem Martwym. Publikacja wszystkich tekstów wynalezionych w 11 grotach qumrańskich oraz rękopisów z Murabba'at (odkrytych w 1952 r.), Nachal Chever (1960–1961) i z Masady (1963–1964) stanowi podstawowe źródło badań nad historią tekstów Starego Testamentu. Wśród wszystkich tekstów znalezionych w 11 grotach qumrańskich w pobliżu osady Chirbet Qumran, teksty biblijne stanowią ponad 200 rękopisów. Autor podjął się zadania przybliżenia polskiemu czytelnikowi miejsca i roli tekstów biblijnych w rękopisach qumrańskich. Poza wprowadzeniem (s. 7–9) i wykazem skrótów (s. 10) książka zawiera cztery rozdziały (s. 11–119), zakończenie (s. 121–124), aneksy (s. 125–138) i dosyć obszerną bibliografię, a na jej początku autor przedstawił wydania źródłowe tekstów qumrańskich oraz ważniejsze przekłady tekstów.

W I rozdziale autor wyjaśnia, co to jest Qumran i co rozumiemy przez słowo „Biblia”. Trzeci punkt tego rozdziału zawiera listę tekstów biblijnych znad Morza Martwego. Krótkie wyjaśnienie samego słowa „Qumran” pozwoli czytelnikowi lepiej zorientować się w całej treści, jaką zawiera to słowo. Chirbet Qumran – to arabska nazwa ruin osiedla położonego na północno-zachodnim brzegu Morza Martwego. W latach 1951–1956 w bezpośredniej bliskości od Chirbet Qumran odkryto 10 grot z rękopisami (1 grotę odkryli pasterze arabscy z pokolenia Ta'amire przed 1947 r.). Najwięcej zwojów znaleziono w grocie 4Q. Na 245 odnalezionych zwojów, 174 były to teksty biblijne. Systematyczne wykopaliska w grotach i ruinach Qumran potwierdziły związek grot z ruinami i uczyniły to miejsce sławnym.

Dalej autor wyjaśnia, co należy rozumieć przez słowo „Biblia”. Grecki termin „biblos” wywodzi się z języka egipskiego i oznaczał łodygę papirusu (rośliny z delty Nilu), z której wyrabiano materiał do pisania.

W Grecji papirus zastępowano tabliczkami drewnianymi, i słowo „biblos” oznaczało nie tylko zwoje papirusowe, ale także tabliczki, a nawet pergamin, na którym pisano.

Termin „Biblia” w znaczeniu chrześcijańskim wywodzi się od określenia Tory jako „biblos” – zwój. Z czasem słowo „biblos” będzie oznaczało każdą, poszczególną księgę kanonu Pisma Świętego lub pokrewnej literatury religijnej.

Trzeci punkt I rozdziału zawiera listę tekstów biblijnych znad Morza Martwego. Grota 1 (1 Q) zawiera 17 rękopisów; 2Q – 18; 3Q – 3; 4Q – 174; 5Q – 8; 6Q – 7; 7Q – 2; 8Q – 4; 11 Q – 11. Lista rękopisów biblijnych z Qumran obejmuje 245 zwojów.

Rozdział II – Jak rodziła się Biblia.

Dokładna lista Ksiąg uważanych za Pismo Święte nie była jeszcze ściśle określona i różne wspólnoty religijne formowały ją na swój sposób. Proces kształtowania się kanonu był dosyć długi. Widać to również na przykładzie rękopisów qumrańskich. W Qumran znane były wszystkie Księgi dzisiejszego kanonu he-

brajskiego. Nie znaleziono tylko *Księgi Nehemiasza* i *Księgi Estery*. Liczba moga – „pisma, księgi” (gr. hai grafai) oznaczała wielkość dzieł świętych uznanych za autorytatywne dla wiary i moralności w religii żydowskiej, a później chrześcijańskiej. Termin „Biblia” oznaczał w języku greckim mnogość tych ksiąg, zanim w łacinie stały się określeniem jednego zbioru pism „kanonicznych”, czyli normatywnych dla wspólnoty wiary. Wspólną nazwą „Biblia” zaczęto obejmować też zbiór pism natchnionych, których treść uznano w gminie religijnej za żywe słowo Boże. Inne księgi zostały wyłączone z tego „świętego” zbioru jako dzieła tylko ludzkie. Z czasem nazwano je „apokryfami” albo księgami „zewnątrznymi” w stosunku do „kanonu” Pisma Świętego.

W judaizmie drugiej świątyni (515 przed Chr. – 70 po Chr.) książka miała formę zwoju. Wspólnota z Qumran czytała zwoje, nie zastanawiając się czasem nad ich liczbą, a raczej nad jakością. Do końca I wieku ery chrześcijańskiej rabinicy dyskutowali nad miejscem poszczególnych zwojów w zbiorze Pism natchnionych.

Z czasem ustalili się porządek ksiąg w kanonie, najwcześniej wśród Pięcioksięgu (Rdz – Wj – Kpł – Lb – Pwt). Rękopisy ksiąg starożytnych nigdy nie były autentyczne, każdy rękopis był dziełem kopisty, który bardziej lub mniej dokładnie odtwarzał tekst powierzonego mu zwoju. W skrytorium qumrańskim praca biegła w dwu kierunkach: pierwszym zadaniem skrybów było dokładne kopiowanie tekstów świętych. Czasem skrybowie świadomie dodawali nowy materiał, który pomagał w interpretacji tego tekstu bądź go aktualizował. Uczni w piśmie nie byli jedynie biernymi kopistami żywego słowa Bożego. W ten sposób uczestniczyli w procesie „kanonizacji” Pisma Świętego.

Dzięki publikacji zwojów z grot qumrańskich możemy spojrzeć w nowy sposób na proces tworzenia się tekstu biblijnego. Znane nam dziś rękopisy qumrańskie świadczą o dwu a nawet trzech edycjach niektórych ksiąg biblijnych. Powstaje pytanie, która z tych edycji jest autentycznym słowem Boga?

Autor zajął się częstotliwością cytowania poszczególnych ksiąg i kopii dokonanych w Qumran. Największą powagą cieszył się w Qumran Pięcioksiąg Mojżesza (około 100 zwojów), a w nim szczególnie *Księga Powtórzonego Prawa*. Wśród proroków na pierwszym miejscu wybija się Izajasz (około 21 zwojów), a wśród Pism – *Księga Psalmów* (około 40 zwojów).

Pozwala to stwierdzić, że w judaizmie drugiej świątyni widać ewolucję w kierunku trzyczęściowego kanonu: Tora (Pięcioksiąg) – Prorocy – Pisma, na czele z Psalmami.

Rozdział III podejmuje problem Biblii qumrańskiej „od wewnątrz” Biblioteka qumrańska zawarta w 11 grotach była bogata. Wśród zwojów znaczną część stanowią rękopisy biblijne. Było ich dużo, gdyż duże było zapotrzebowanie na teksty biblijne, aby można je było studiować zgodnie z nakazem.

W tekście 1QS^{VI}, 7 czytamy, że: „Społeczność powinna czuwać razem trzecią część wszystkich nocy, czytając Księgę i badając Prawo”. Znalezione teksty, porównane z sobą, reprezentują różne typy tekstu, co wydaje się znaczyć, że istniało kilka form tekstu Biblii Hebrajskiej.

W tym rozdziale autor porównuje różne wersje tekstu biblijnego wszystkich trzech części kanonu biblijnego: Prawo, Prorocy i Pisma. Jednak w I wieku ery chrześcijańskiej ustalili się ostatecznie typy tekstu hebrajskiego, który późniejsi uczni w Piśmie uznali za wzorcowy i opatrzili wokalizacją (masorą), jest to tzw. tekst masorecki (TM).

W Qumran znaleziono też teksty zawierające odmienny materiał od znanego dotychczas z TM i LXX. Są to teksty „na pograniczu tekstu biblijnego, zawierające tekst biblijny oraz jego interpretację, a granice między nimi są, dość płynne. Wynika z tego, że pojęcie „kanonu” nie było znane członkom gminy z Qumran.

Interesującym zjawiskiem są peszery, komentarze do ksiąg „biblijnych” Teksty z Qumran świadczą o ich wielkim poważaniu. Peszer zawiera nie tylko natchniony tekst, ale i natchniony komentarz.

Rozdział kończy się stwierdzeniem, że biblioteka qumrańska jest pierwszym świadectwem dwustopniowego zbioru literatury „kanonicznej” oraz „apokryficznej”.

Rozdział IV – Metody interpretacji tekstu świętego.

Pisma qumrańskie dostarczyły uczonym wiele rękopisów biblijnych, komentarzy i parafraz, a także innych pism związanych treściowo z Biblią.

W opracowaniu tych tekstów należy jednak zachować ostrożność. Trzeba pamiętać, że nie wszystkie teksty odkryte w Qumran pochodzą od tej samej wspólnoty. Dla identyfikacji tekstów własnych wspólnoty qumrańskiej wypracowano szereg kryteriów zarówno formalnych, jak i treściowych. Autor twierdzi, że szczególną formą egzegezy w Qumran były peszery, czyli komentarze do ksiąg biblijnych.

Badacze tekstów qumrańskich wyróżniają procesy ciągłe komentujące daną Księgę wiersz po wierszu. Obok peszerów ciągłych spotykamy peszery tematyczne oraz izolowane. Na dalszych stronach tego rozdziału autor omawia te trzy rodzaje peszerów, ilustrując je przykładami.

W ostatnim punkcie tego rozdziału autor podejmuje jeszcze próbę porównania egzegezy qumrańskiej z Nowym Testamentem. Autorzy peszerów oddzielili tekst biblijny od jego interpretacji. Pozwalało to ukazać analogię i podobieństwa między tekstem a sytuacją wspólnoty. Taka metoda interpretacji ma ściśle paralele zarówno w najstarszych przekładach Biblii i w midraszach rabinackich, jak i we wczesnej literaturze apokaliptycznej.

W tę wielką tradycję apokryficzną ówczesnego judaizmu włączył się Kościół ze swoim rozumieniem Starego Testamentu. Aby zrozumieć egzegezę św. Pawła i pierwszych chrześcijan, trzeba poznać zasady hermeneutyki żydowskiej, znanej dziś dzięki pismom qumrańskim.

Literatura chrześcijańska stosowała metody i zasady bliskie egzegezii ówczesnego judaizmu z tą różnicą, że była to „chrystologiczna” lektura Biblii żydowskiej. Egzegezę typu „peszer” spotykamy nie tylko w listach św. Pawła, ale także w Ewangeliach.

Autor kończy rozdział stwierdzeniem, że egzegeza qumrańska wywarła pośrednio wpływ nie tylko na autorów Nowego Testamentu, ale także na pisma wczesnego chrześcijaństwa.

W zakończeniu książki autor w kilku punktach przedstawił znaczenie rękopisów z Qumran dla studium Pisma Świętego i dla teologii kanonu Starego Testamentu:

1. Odkryte w Qumran zwoje biblijne mają, wielkie znaczenie dla krytyki tekstu Starego Testamentu.
2. Teksty biblijne z Qumran pozwalają, na nowo spojrzeć na historię tekstu.
3. Dzięki tekstom biblijnym z Qumran w nowym świetle możemy odczytać literaturę judaizmu drugiej świątyni.
4. Teksty biblijne opracowane na nowo przez kopistów z Qumran dają nam bezpośredni wgląd na proces redakcji Pisma Świętego.

5. Qumrańskie teksty „Biblii” poszerzają naszą wiedzę o języku hebrajskim, który w tej epoce znacznie się wzbogacił przez kontakt z językiem aramejskim a nawet perskim. Widać też wpływy samarytańskie i łączność z diasporą babilońską.

6. Szczególne znaczenie mają te teksty dla poznania historii kanonu biblijnego.

Autor zestawiał również sposoby interpretacji biblijnej w pismach qumrańskich, są to (najważniejsze):

- a) nowe opracowania albo parafraza midraszowa;
- b) ponowne spisanie – jako parafraza halachiczna koncentruje się nie na opowiadaniu wydarzeń biblijnych, ale na przepisach pierwotnych;
- c) „peszer” – to egzegeza aktualizująca o nastawieniu apokaliptycznym;
- d) „testimonia” – jest to rodzaj antologiczny, który wiąże różne teksty biblijne dotyczące jednego tematu;
- e) egzegeza typu haggady czy halachy – wyjaśnia tekst przez zestawienie go z innymi tekstami o podobnej tematyce;
- f) interpretacja alegoryczna;
- g) egzegeza typologiczna.

Na s. 125–138 podano aneksy, które stanowią typ tłumaczenia konkretnych tekstów qumrańskich. Są to: „Pieśń Mojżesza” (4Q44 = 4Q Deut q), „Drugi Ezechiel” (4Q385 = 4Q ps Eza), „Peszer do Psalmów” (1Q171 = 4Qp Psa).

Ostatnią część książki (s. 139–148) stanowi literatura wprowadzająca i wyjaśniająca teksty qumrańskie.

Niewielka książka (148 s.) ks. prof. A. Troniny wprowadza polskiego czytelnika w nieznaną jeszcze w dostatecznym stopniu problematykę pism qumrańskich. W sposób dostępny i zrozumiały autor przedstawia treść literatury qumrańskiej i jej interpretację, zwracając uwagę na znaczenie tekstów biblijnych. Biblia stanowiła centrum życia duchowego wspólnoty qumrańskiej. Jej studium mieli poświęcać członkowie gminy qumrańskiej jedną trzecią nocy. Ze studium Tory wyrastały różne rodzaje komentarzy biblijnych, które zawierała biblioteka qumrańska.

Omawiana publikacja pozwoli nam choć w części poznać bogatą literaturę qumrańską i problemy, jakimi żyła wspólnota esseńska w Chirbet Qumran.

Ks. Zdzisław Małecki